

УДК 351

Демченко Володимир Миколайович

доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету,
кандидат філологічних наук, доцент

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

***Анотація.** У статті висвітлюються основи соціолінгвістики як наукової галузі, її значення в умовах українського сьогодення. Проаналізовано стан українсько-російської двомовності на Херсонщині в контексті постколоніальних сучасних проблем, мовної агресії Росії та національної самоідентифікації громадян України. Обґрунтовано введення курсу «Основи соціолінгвістики» до програми підготовки магістрів публічного управління та адміністрування.*

***Ключові слова:** соціолінгвістика, українська мова, українсько-російська двомовність, національна самоідентифікація, метрополія, національна безпека.*

Демченко В.Н. Социолингвистическая составляющая подготовки магистров публичного управления и администрирования

***Аннотация.** В статье освещаются основы социолингвистики как научной отрасли, ее значение в современных условиях. Проанализировано состояние украинско-русского двуязычия на Херсонщине в контексте постколониальных современных проблем, языковой агрессии России и национальной самоидентификации граждан Украины. Обосновано введение курса «Основы социолингвистики» в программу подготовки магистров публичного управления и администрирования.*

***Ключевые слова:** социолингвистика, украинский язык, украинско-русское двуязычие, национальная самоидентификация, метрополия, национальная безопасность.*

Demchenko V.N. Sociolinguistic component of the preparation of masters of public administration and administration

***Annotation.** The article deals the basics of sociolinguistics as a scientific branch, its significance in today's conditions. The state of the Ukrainian-Russian bilingualism in the Kherson region is analyzed in the context of postcolonial contemporary problems, the language Russian aggression and the national self-identification of Ukrainian citizens. The introduction of the course «Fundamentals of Sociolinguistics» in the program of preparation of masters of public service is justified.*

***Keywords:** sociolinguistics, Ukrainian language, Ukrainian-Russian bilingualism, national self-identification, metropolis, national security.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Комплекс знань, або за сучасною педагогічною термінологією – компетенцій, які мусить мати публічний службовець – представник державних органів чи місцевого самоврядування – передбачає постійне розширення й поглиблення. На жаль, елітарність сучасних публічних осіб далеко не завжди заснована на знаннях,

ерудиції чи ефективному виконанні посадових обов'язків. Це частіше інші риси – агресивність, нахабність, підприємливість, які, знову ж таки, на жаль, формують сучасного політика в середовищі, що виросло на цінностях соціалістичної системи.

Серед таких компетенцій, поряд з економічним мінімумом (або більш поглибленим базисом для відповідної сфери діяльності), комунікативними вміннями, професійними навичками (зокрема у сфері інформаційних технологій), політичними й історичними знаннями (що стосуються розвитку державного управління), майбутній публічний службовець мусить знати довколишнє середовище – і не лише природне, а й етномовне, у якому він виріс або до якого долучився, приїхавши з іншого регіону чи країни. Тому введена до навчальної програми підготовки магістрів зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування» вибіркова дисципліна «Основи соціолінгвістики» має неабияке значення в сенсі як загальної ерудиції, так і професійної компетентності майбутніх публічних службовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні напрацювання в галузі соціолінгвістики було висвітлено на нещодавній Міжнародній науковій конференції «Соціолінгвістичні знання як засіб формування нової культури безпеки: Україна і світ», що відбулася 15-16 грудня 2016 року в місті Лева. Це головний в Україні щорічний форум означеної галузі науки, де традиційно розглядаються питання функціонування української мови в Україні в діяхронічному та синхронічному аспектах – як в умовах її підлеглості мові колишніх колоністів – російській, так і після отримання державного статусу, коли боротьба за її незалежність триває з новими проблемами.

Цього разу провідні соціолінгвісти країни – проф. Лариса Масенко (Києво-Могилянська академія), проф. Галина Мацюк (Львівський національний університет ім. І. Франка), провідний науковий співробітник інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України Леся Ажнюк, проф.

Світлана Соколова (Інститут української мови НАН України), доценти Григорій Любовець і Валерій Король (Військовий інститут КНУ ім. Т. Шевченка) та інші науковці поряд із традиційними питаннями соціолінгвістики (територіальні й історичні особливості функціонування української мови як державної, лінгвістична діагностика тексту, проблеми ономастики в сучасних умовах декомунізації тощо) розглянули питання державної безпеки, де інформаційний контент нині відіграє визначальну роль в інформаційному протистоянні з сусідом-агресором, і цей контент формується вербальними засобами. Досліджувати питання інформаційної складової національної безпеки допомагали гості – представники Центру інформації та документації НАТО, які поділилися досвідом протистояння з інформаційним агресором, де як провідний принцип було виокремлено такий: не відповідати на кожен випад ідеологічних служб Росії, а формувати власну пропагандистську стратегію. Тому як своєрідний новий термін було висунуто сполуку «стратегічні комунікації».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

У контексті подібних соціолінгвістичних досліджень важливим є не лише констатація проблем білінгвізму чи мовної політики в Україні, але й їх вирішення в певному регіоні, зокрема на Херсонщині. Для цього потрібно розширювати коло осіб, компетентних у цих питаннях.

Формулювання цілей статті. Тому в статті ставимо за мету висвітлити соціолінгвістичні аспекти національної безпеки України як складову підготовки магістрів публічного управління та адміністрування. У межах окремого регіону, зокрема Херсонщини, будь-яка просвітницька інформація, викладена компетентними фахівцями, відіграє важливу роль у формуванні нової культури національної безпеки – не пострадянської (постколоніальної), а власне української національної. Тому предмет «Основи соціолінгвістики» слід розглянути через призму саме національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. На означеній вище науковій конференції було названо Херсонський національний технічний університет четвертим в Україні, де викладається соціолінгвістична дисципліна – поряд із Львовом, Києвом й Одесою. Тобто ми презентуємо Південь – з його особливою історією та етнічною культурою. Значення цей навчальний предмет набуває ще й через об'єкт навчання – слухачів магістратури, серед яких (особливо на заочній формі навчання) чимало чинних працівників державних установ, які мусять досконало знати етномовний склад місцевого населення, історію заселення краю в аспектах мовного й національного розвитку та особливості розвитку українсько-російського білінгвізму в нашому регіоні – від колоніального статусу української мови та її носіїв до державного.

Під час вивчення дисципліни «Основи соціолінгвістики» слухачі дізнаються про поняття мовного середовища, у якому функціонує мова. Це людська спільнота – група комунікантів, у межах якої реалізується спілкування. Важливо усвідомити, що зв'язки в таких групах або демографічно-етнічні, або соціальні, через що кожне з конкретних видів такого середовища – сімейно-побутове, регіональне, соціально-групове – має свою специфіку в сенсі впливу на нього з боку владних структур. Саме тут і визначається вплив соціальних чинників на розвиток мови й особливості сумісного варіювання мовних і соціальних структур.

Відомими поняттям є «комунікативна компетенція мовця», що передбачає «набір готовностей», «репертуар мовця», «мовну потенцію») – мовний запас, уміння здійснювати комунікацію в різних ситуаціях.

І хоча ситуація, коли мовець володіє та активно спілкується двома мовами, а також і соціальними діалектами, не властива для переважної більшості комунікантів, для публічного службовця важливо знати ці форми (у нашому разі – досконало українську мову та побічно мати навички користування російською та знати діалектні й жаргонні особливості).

При цьому зазначимо, що й соціальні діалекти, і територіальні вже не мають своєї чіткої окремої системи (за винятком хіба що тюремного аргю). Тобто відбувається уніфікація мовних форм – приведення різних горизонтальних і вертикальних мовних страт до одного структурного знаменника (але не на користь літературної форми). Ця об'єднувальна форма може називатися загальнонародне койне [1; 2].

У таких умовах переключення з одного комунікативного коду (мови чи жаргону) на інший відбувається або в ситуації білінгвізму, або в ситуаціях стильової варіативності – наприклад, у художньому творі, коли потрібно показати представників різних соціальних верств населення (як у 17-18 століттях у вертепних вуличних виставах, де діяли козак, москаль, литвин (білорус) – кожен зі своєю етнічною мовою). Таке вміння перемикати свій комунікативний код зрештою властиве не обов'язково освіченим людям, оскільки далеко не завжди носіями літературної мови є носії вищої освіти, – особи з формально нижчим освітнім рівнем можуть володіти вищою формою мови. Вирішальну роль тут відіграють чинники етнопсихологічного й генетичного вимірів.

Також існує цікава специфіка активних білінгвів (певно, двох третин українців): багато з них має так званий чистий різновид білінгвізму, коли «правильна» російська мова в нього перемикається на українську, або навпаки, і при цьому виникає певна пауза, потрібна на це психологічне перемикання. До того ж у такому разі відбувається різка переміна фонетичного потоку, що зумовлює певну некомфортність слухача. В іншому ж разі мовець послуговується перехідним, певною мірою мішаним кодом, який називають «суржиком», однак таке мовлення не матиме відчутного фонетичного «стрибка».

Тут потрібно знати, що в межах вибору функціональних мовних форм із власного репертуару існує як білінгвізм (двомовність – вибір з-поміж двох мов), так і диглосія (вибір з-поміж різних форм однієї мови). У другому разі

функціональна варіативність загальнонародної мови розподіляється на кілька різновидів, серед яких виокремимо актуальні нині – діалектна, койне та відносно літературна, койне та літературна, коли мовець вибирає форму відповідно до ситуації перебування – на роботі, удома з друзями чи в селі зі своїми батьками.

Ми жодним чином не закликаємо публічного службовця володіти саме койне, що містить і просторічну лексику, і діалектизми, і елементи суржику – для ефективної комунікації з різними прошарками населення, оскільки тоді нівелюється вибір і знання літературної форми мови, яка й використовується в офіційному мовленні – писемному й усному.

З історії соціолінгвістичних досліджень можуть бути почерпнуті різноманітні факти, що дозволяють більш правильно осягнути історію розвитку нашої місцевості. Так, той логічний висновок, що на колонізовані території не потрапляли представники метрополії – носії високої культури й, відповідно, мови (наприклад, у Південній Америці – португальці та іспанці), а зовсім навпаки, пояснює певні особливості росіян-колонізаторів під час заселення Південної України. Такі особи формально становили вищий соціальний страт серед тубільців, а їх культура (мова) – відповідно еталон метрополійної мови. Таке відбувалося й під час входження росіян на територію Західної України перед і після війни 40-х років, коли ті ж матизми (нелітературна лексика) швидко поширилися серед місцевого населення, особливо молоді.

Такі ж некращі представники радянського народу (з такою ж некращою російською мовою як метрополійною) обіймали керівні посади в органах державної влади й освіти на українських територіях після війни, оскільки аборигени туди не допускалися через факт перебування в окупації (двісті років до цього російським підданим також надавалися всілякі пільги – землі та гроші, аби лише приїхали в Україну керувати). Головною ж пільгою, що має можливо навіть астральне значення, була офіційна російська мова в

усіх публічних сферах життя. До того ж в умовах міста вона поглинула всі сфери – зокрема й побутового спілкування, на відміну від сільської місцевості, де завжди панувала українська – що в часи варязьких князів, що в часи російсько-радянських комісарів і секретарів.

Вищенаведені думки доводяться елементарними даними з офіційних імперських і радянських переписів населення та похідною архівною літературою. Наприклад те, що лише п'ята частина працівників органів державної безпеки, які прибували в Україну після війни, мали вищу й середню освіту. Або те, що перший перепис Російської імперії 1897 року передбачав визначення етнічної приналежності за вибором рідної мови, і термін «великоруська мова» викликав у респондентів асоціацію з мовою освіти, а тому самі переписувачі стверджували письмово, що дані перепису в цьому сенсі не відповідали реаліям життя, оскільки в тому ж Херсоні чи Одесі серед простого люду домінувала українська («малоруська») мова.

Зрештою слід констатувати, що волюнтаристське відмежування місцевої мови від публічної сфери життя отримало ефективний результат: в умовах українського міста імперська мова перемогла (за винятком галицьких міст), а загалом російсько-радянська культура, виявляючи дивний як на сьогодні конгломерат імперських і комуністичних пріоритетів (особливо абсурдним це стає в церковних справах), нині є чинником загрози для національної безпеки.

В умовах означеної загрози передові люди намагаються віднайти певні шляхи для її відвернення. Це й сучасне перейменування топонімів – надто вже запізніле (у тій же Росії це було зроблено ще 20 років тому), і дотримання державного статусу української мови (не повною мірою, однак порівняно з імперськими часами – вражаюче), і дотримання мовного етикету на рівні вищої державної влади. Проте загальної стратегії в цьому сенсі не визначено. А це мусить бути *створення повномірної українськомовної атмосфери* в суспільстві, коли особи з українофобськими настроями будуть

відчувати себе чужими на цій землі, а не господарями. Поки що перед цими особами українська влада заgravала, що доволі дивно, оскільки вони все одно голосували проти неї (альтернативний вибір на користь Кравчука, Кучми, Януковича – за рахунок цих голосів).

Означена стратегія (навіть сам слоган «Створімо українськомовну атмосферу»), на нашу думку, передбачає такі заходи:

1) увесь медіапростір (в Інтернеті – хоча б орієнтування на це) має бути українськомовним. Не 40, 50 чи скільки там відсотків, а весь ефірний час;

2) уся зовнішня наочність має бути виключно українськомовна – з певними перекладними вставками меншим шрифтом;

3) українська мова має бути очищена від російськомовних калюк – лексичних форм і синтаксичних структур. Навіть прізвища, які були свого часу записані з помилками, має бути виправлено (за кошти держави);

4) створити єдину Українську помісну церкву, де служба відповідно відбувалася б українською мовою.

Категоричність таких заходів має під собою конкретний дослідницький ґрунт: як 20 років тому, так і нині всі опитування свідчать про переважний вибір респондентами майбутнього за українською мовою. Тобто більшість громадян України до цього готові вже давно. А в результаті – поступове виведення російської мови зі сфери вжитку. Покоління, що виросте в повній українськомовній обстановці, стане насправді українським етнічним.

Зрозуміло, що буде багато супротивників таких заходів, однак останні два роки ці супротивники стали вже відкритими ворогами, а тому з ними потрібно боротися – аж до скасування їхніх виборчих прав. Це стосується й церкви, де так просто питання не вирішити. В інших же випадках усе вирішується: наприклад, для інтерв'ю у спорті чи культурі слід добирати українськомовних респондентів, і тоді виведені таким чином із публічної сфери відомі особи – тренери, співаки, спортсмени тощо – почнуть працювати над собою в мовному сенсі. Те ж відбудеться й серед ведучих

телешоу, де існує й потужний стимулювальний фінансовий чинник. Наприклад, Матвій Ганнопольський – відомий російський тележурналіст, який давно вже працює в Україні, може доволі вільно користуватися українською під час ведення програми. Думаємо, такими ж стануть і білоруси Дмитро Шепелєв та Дмитро Танкович, коли буде потрібно.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, питання мовного вибору та мовної політики в умовах історично сформованої двомовності в Україні мають неабияке значення в розвитку української незалежності. Наприклад, у воєнних умовах, як уже доведено, українська мова також може бути конкретним засобом захисту, що зберігає людські життя. Так, ведення телефонних розмов, що прослуховуються ворожими операторами, українською мовою дезорієнтує опонента в умовах вироблення швидкісного рішення. Тобто саме життя підказує, що природна мова – це невід’ємна складова етнічного організму, зокрема й самої людини.

Перспективи подальших розвідок. Усі означені питання розглядаються в межах навчального предмета «Основи соціолінгвістики», який уведено до програми підготовки магістрів публічного управління та адміністрування, що мають бути готові до роботи в місцевому середовищі. Сучасний стан цього середовища плануємо вивчити в подальшому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Демченко В. М. Органічна та неорганічна українська мова : монографія / Демченко В. М. – Херсон: Мрія, 2003. – 188 с.
2. Демченко В. М. Українська буденна мова : монографія / Демченко В.М. – Херсон: ХЮІ ХНУВС, 2006. – 180 с.

Statement of the problem. Complex competence of public servants – representatives of state or local governments – provides continuous expansion and deepening. Along with the economic minimum, communication skills, professional skills, political and historical knowledge, a future public employee should know the nearby environment – natural and ethno-linguistic. Therefore introduced to the curriculum of training masters of public service discipline selective «Basics of

sociolinguistics» is important for the general erudition and professional competence.

Urgency. It is important today, because the issue of national security, especially in the information confrontation with the aggressor, come to the fore. It is also important to study the state of bilingualism in the region, particularly in Kherson.

The purpose of this article – highlight the sociolinguistic aspects of national security of Ukraine as an integral training of masters of public service.

Our task was to study the features of southerners Ukraine, its identity as Ukrainian or representative of the Soviet people.

Summary. Within the course of sociolinguistics need to learn the specific field studies linguistic and national situation in the region, the history of its settlement, the formation of Ukrainian-Russian bilingualism, particularly linguistic and national policies of the imperial state, which was to unify the nation - one language and a common culture.

This knowledge is useful for understanding future threats from an official of the former metropolis. Among these threats are defined aggression and language information that hinders the development of Ukrainian statehood.

For leveling such a threat, we offer continuous strategy of Ukrainian-atmosphere in which the enemy will feel on foreign territory, in terms of another language and culture.

Conclusions and outcomes. In today's Ukrainian military terms it has proved a particular remedy that saves lives. That is life itself dictates that natural language - is an integral part of ethnic body, including the man himself.